

Ашық сабақ тақырыбы: Түркиядағы кемализм эволюциясы

Қабылдаған: Тасилова А.А.
Орындаған: Назархан М.Ф.

Ашық сабақтың мақсаты:

- 1. мемлекет тарихындағы өтпелі кезеңдердегі реформалардың маңызын бағалау;
- 2. тарихи оқиғаларды түсіндіру үшін «зайырлы мемлекет», «этатизм» ұғымдарын қолдану;
 - ▾
- 3. мемлекет тарихындағы тұлғаның рөлі туралы қорытынды жасау

Бүгін сабақта:

Түркия Республикасы тарихының өтпелі кезеңдеріндегі Мұстафа Кемал Ататүрік реформаларының маңызына баға берейік.

Тарихи оқиғаларды түсіндіру үшін «зайырлы мемлекет», «этатизм» ұғымдарының мәнін талдап көрейік

Біз Мұстафа Кемал Ататүріктің мемлекет тарихындағы ролін сипаттаймыз

Мұстафа Кемаль Ататүрік – Түркия Республикасының негізін қалаушы

Ататүрік Мұстафа Кемаль (1881-1938) Грекияда туған. Бала кезінен оның ғылымға деген тамаша қабілеті болды. Стамбул әскери академиясын, одан кейін Бас штаб академиясын бітірген. Сирияда (1905-1907 б.) және Македонияда (1907-1909 б.) әскери қызметте болған.

Жас түріктер қозғалысына қатысып, кейін одан алыстап кеткен. Италия-Түрік соғысына (1911-1912 б.) және Балқан соғысына (1912-1913 б.) қатысушы. Бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде - дарынды әскери қолбасшылардың бірі.

Тәуелсіз, еркін, күшті ұлттық мемлекет құруды жақтаушы.

1923 жылдан 1938 жылға дейін Түркия Республикасының Президенті
1923 жылы ол елде бірқатар түбегейлі қайта құруларды жүзеге асырған
Халықтық Республикалық партияны (ХРП) құрды.

Мұстафа Кемаль ұлтқа сіңірген ерекше қызметі үшін Ататүрік фамилиясын алды – «Түріктердің атасы».

М.Кемал тұсында елде үлкен өзгерістер болды. Түркия дамудың капиталистік жолымен жүрді.

1938 жылы қайтыс болғаннан кейін Республика Президенті Исмет Иненю Ататүрікке қарсы болған қайраткерлерді басшылық қызметтерге тағайындады. Содан бері М.Кемаль реформаларынан бірте-бірте алшақтау басталды.

Кемализм – Ататүрік ұсынған түрік ұлттық модернизациясының идеологиясы және 21 ғасырдың басына дейін Түркия Республикасының бұрынғы ресми идеологиясы. Ол 1937 жылғы Конституцияда бекітілген (1946 ж. өзгертілген) 6 пунктке («көрсеткілер») негізделген.

- **Бірінші тармақ – республикашылдық**, ол билікті сайлауды, билікті бөлуді және демократияны білдіреді.
- **Екінші тармақ – ұлтшылдық**, яғни. ұлттық мемлекет құру (ислам негізіндегі көп ұлтты Осман империясына қарсы), түрік патриотизмін қалыптастыру. Ататүріктің өзі ұлтты француздық мағынасында – қанмен емес, тілмен, мәдениетпен және өзіндік санамен біріктірілген азаматтардың жиынтығы ретінде қабылдады (шын мәнінде, азаматтық ұлтшылдық көбінесе этникалық ұлтшылдықпен ауыстырылды, ал көбінесе шектен шыққан, қатыгез нысандарда).
- **.Үшінші тармақ** – түрік қоғамының бірлігі мен тап аралық ынтымақтастығы деп түсінілетін ұлт.
- **Төртінші тармақ - лаицизм** (түрік тілінде секуляризм), яғни. мемлекеттің зайырлы сипаты және діннің түрік жағдайында исламның мемлекеттен бөлінуі.
- **Бесінші тармақ - этатизм**, яғни. мемлекеттің жетекші рөлімен аралас экономика.
- **Алтыншы тармақ** ескі, ескірген әлеуметтік, экономикалық және саяси құрылымдарды бұзу үшін шешуші шаралар қабылдауға дайын болу мағынасындағы революциялық.

Кемализм батыстандыруға бағытталды және Түркияны еуропалық үлгідегі елге айналдыруға бағытталды.

Ататүрік: «Біздің саясатымыз, дәстүріміз, ұмтылыстарымыз Түркияның еуропалық елге, дәлірек айтсақ, Батысқа бағытталған елге айналуын қамтамасыз етуге бағытталатын болады» деп жазды.

Кемалистік саясаттың сыртқы белгілері:

- монархияның жойылуы,
- республиканың жариялануы,
- халифаттың жойылуы,
- діннің мемлекеттен бөлінуі,
- шарифат заңдарының жойылуы және еуропалық үлгідегі зайырлы соттардың енгізілуі,
- түрік тілін араб әліпбиінен латын әліпбиіне көшіру,
 - әйелдерге дауыс беру құқығын беру,
- дәстүрлі мұсылман киіміне (әйелдерде хиджаб) тіпті сақал қоюға тыйым салу.

Реформалар

Ататүрік бастамасымен

1. Саяси қайта құрулар:

- сұлтандық жойылды (1922 ж. 1 қараша),
- республика жарияланды (1923 ж. 29 қазан),
- халифат жойылды (1924 ж. 3 наурыз);

2. Қоғамдық өмірдегі өзгерістер:

- Әйелдерге ерлермен тең құқық беру (1926-34).
- Бас киім мен киім реформасы (1925 ж. 25 қараша).
- Діни монастырьлар мен приказдардың қызметіне тыйым салу (1925 ж. 30 қараша).
- Тегі (фамилия) туралы заң (1934 ж. 21 маусым).
- Лақап аттар мен атаулар түріндегі есімдерді жою (1934 ж. 26 қараша).
- Халықаралық уақыт, күнтізбе және өлшем шаралар жүйесін енгізу (1925-31).

3. Құқықтық саладағы өзгерістер:

- Меджелленің (шариғатқа негізделген заңдар кодексінің) жойылуы (1924-1937);
- Жаңа Азаматтық кодекстің қабылдануы.

4. Білім беру саласындағы өзгерістер:

- Барлық оқу орындарын бір басшылыққа біріктіру (1924 ж. 3 наурыз).
- Жаңа түрік әліпбиінің қабылдануы (1928 ж. 1 қараша).
- Түрік тіл және түрік тарих қоғамдарының құрылуы. -
- Университеттік білім беруді ұйымдастыру (1933 ж. 31 мамыр)

5. Экономика саласындағы өзгерістер:

- ашар жүйесін жою (ауыл шаруашылығына ескірген салық салу).
- - Ауыл шаруашылығында жеке кәсіпкерлікті ынталандыру.
- Үлгілі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын құру.
- Өнеркәсіп туралы заң шығару және өнеркәсіп кәсіпорындарын құру.
- Өнеркәсіпті дамытудың 1-ші және 2-ші жоспарларының қабылдануы (1933-37 ж.ж.), республика бойынша жолдардың салынуы.

Мұстафа Кемал реформалары (1923-1934 б.)

- 1. Елді демократияландыру. Демократиялық құқықтар мен бостандықтар жарияланды.
- 2. Мемлекеттік қызметті қоспағанда, әйелдер ерлермен тең құқықтарға ие болды.
- 3. Әйелдерге сайлау құқығы берілді: □ 1930 ж. - муниципалды органдарға, 1934 ж. - Мәжіліске.
- 4. Көп әйел алуға тыйым салынады.

□ Заңды

- 1. Мұсылман заңдары еуропалық үлгідегі азаматтық кодекстермен ауыстырылды.
- 2. Еуропалық үлгі бойынша зайырлы сот жүйесі құрылды.

□ Экономикалық

1. Экономиканы мемлекеттік реттеу енгізілді.
- 2. Мемлекет импортты алмастыратын өндірістердің дамуына үлес
3. Ол темір жол, өнеркәсіптік кәсіпорындар, өнеркәсіп құрылысын жүргізді.
- 4. Үкімет ұлттық өнеркәсіпті дамытуға қолдау көрсетті
- 5 Жеке кәсіпкерлік қызмет үшін жағдай жасалды
- 6. Ұлттық өнеркәсіпті шетелдік бәсекеден қорғау үшін жоғары кедендік тарифтер белгіленді.
- 7. Шетелдік капитал үшін жеңілдіктер жойылды.

Қорытынды: Этатизм экономикада – мемлекет қаражатын өнеркәсіпке, темір жол көлігіне инвестициялау және жеке меншіктің дамуын ынталандыруда қолданылды.

Діни

- 1. Ислам мемлекеттік дін болудан қалды.
- 2. Халифат жойылды (1924 ж.).
- 3. Мұсылман мектептері жабылды.
- 4. Ислам мемлекет пен мектептен бөлініп шықты.
- 5. Діни басқарманың өкілеттігінен сот ісі алынып тасталды.

Қаржылық

1. Орталық Республикалық банк құрылды.
2. Ауыл шаруашылығы өнімдерінің, ең алдымен темекі мен мақтаның тауарлылығын арттыруға жағдай туғызған салық реформасы жүргізілді.

Білім беру саласында

1. Зайырлы білім енгізілді.
- 2. Араб әліпбиінен бас тартып, латынға қайта оралу.
- 3. Орта және жоғары оқу орындары ашылды.

Күнделікті өмірде

1. Еуропалық хронология мен күнтізбе енгізілді.
- 2. Еуропалық киім үлгісін енгізіп, оны киюге шақырды.
- 3. Әйелдер көшеде бетпердесіз шығуы мүмкін.
- 4. Жалпы атаулар («біздікі», «бей», «ефенди») жойылды, фамилиялар енгізілді.

1. Ататүрік реформалары елеулі саяси және әлеуметтік өзгерістерге әкелді.

□2. Түркия ислам әлеміндегі позициясын нығайтты, ондағы прогрессивті өзгерістер жылдам қарқынмен жүзеге асырылды. □3. Алайда реформалар батыстық үлгіде өзгерген жоқ, іс жүзінде оның ішкі мәніне аз әсер етті, барлық шектеулер жүргізілді:

- Еңбек саласында қатаң тәртіп, мемлекеттік кәсіпорындарда еңбекті нақты реттеу енгізілді;
- Еркін кәсіподақтарға тыйым салынды, оның орнына мемлекеттік кәсіподақтар енгізілді;
- оппозициялық партиялардың еркін әрекетіне тыйым салынды;
- Коммунистік партияның қызметі қуғынға ұшырады, шаруалар мен жұмысшылардың әрекеттері басып-жанышылды.

20 ғасырдың 2-ші жартысындағы кемализм эволюциясы

